

ADAM KRZANOWSKI: *HISTORIA W PRACY DRUŻYN SKAUTOWYCH I HARCERSKICH NA ZIEMIACH POLSKICH W LATACH 1911–1939*, KROSNO 2023, s. 1015

Na półkach księgarskich ukazała się obszerna publikacja poświęcona skautom i harcerzom działającym na ziemiach polskich do roku 1939. Autor tego dzieła to harcmistrz, historyk wychowania, pracownik naukowy Uniwersytetu Rzeszowskiego, podejmujący rozważania nad organizacjami młodzieżowymi w skali ogólnopolskiej, a także w ujęciu regionalnym. Przedmiotem zainteresowań badawczych A. Krzanowskiego są również dzieje oświaty na terenie Podkarpacia, jak i działalność wybitnych przedstawicieli Ziemi Krośnieńskiej. A. Krzanowski zajmuje się też biografistyką, czego wyrazem jest udział w pracach nad *Słownikiem biograficznym polskiej historii wychowania* (Toruń 2008) oraz nad *Słownikiem biograficznym twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski Południowo-Wschodniej* (Rzeszów 2011). W ostatnim okresie uczestniczył w opracowaniu biogramów zmarłych pracowników Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Rzeszowskiego, które zostały zamieszczone w wydawnictwie pt. *Akademicka pedagogika 1969–2019. Jubileusz pięćdziesięciolecia* (Rzeszów 2021).

Niniejsza publikacja nie jest opracowaniem przypadkowym, bowiem nad dziejami harcerstwa polskiego A. Krzanowski pracował już od lat 90. XX wieku. Ta wielowątkowa monografia została oparta na bogatym materiale źródłowym, znajdującym się w centralnych i regionalnych archiwach państwowych. Zostały też wykorzystane źródła drukowane, takie jak czasopisma harcerskie, księgi pamiątkowe, wspomnienia, sprawozdania dyrekcji szkół średnich zwłaszcza z terenu Galicji, sprawozdania władz harcerskich. Przydatne okazały się hasła biograficzne zamieszczone w słownikach ogólnych oraz w słownikach organizacji młodzieżowych. Do źródeł drukowanych została również zaliczona literatura piękna, przede wszystkim wiersze i pieśni harcerskie o wydźwięku patriotycznym. Na uwagę zasługuje ponad 20-stronicowy wykaz literatury, uwzględniający poszczególne aspekty badanych zjawisk i procesów, co pozwoliło na ujęcie badanych zagadnień na tle historycznym, pedagogicznym, socjologicznym i etycznym.

Praca składa się z siedmiu rozdziałów, wstępu, zakończenia, aneksu, bibliografii oraz streszczenia w języku angielskim. W rozdziale pierwszym zostały omówione założenia metodologiczne podjętych eksploracji, określających kierunek i zakres prowadzonych badań. Autora interesują przede wszystkim zagadnienia pedagogiczne pracy harcerskiej, a więc założenia ideowe harcerstwa, a na tym tle metody i formy prac dydaktyczno-wychowawczych. Dowodzi, że praca wychowawcza z młodzieżą harcerską powinna być realizowana w oparciu o szeroko rozumianą edukację historyczną. To właśnie historia dostarcza treści o charakterze patriotycznym, etycznym i społecznym, które stanowią kanon pracy wychowawczej. W rozdziale drugim zostały omówione początki harcerstwa, co miało miejsce w Galicji i w zaborze rosyjskim na początku XX wieku. Autor odwołuje się do idei i prądów pedagogicznych, a zwłaszcza do koncepcji „Nowego Wychowania”, głoszącego hasła szkoły aktywnej, twórczej, szkoły na miarę dziecka, szkoły do życia przez życie. Dowodzi, że działacze ruchu harcerskiego byli świadomi, że dopiero taka szkoła może przygotować nowe pokolenie gotowe do przebudowy istniejącej rzeczywistości społeczno-politycznej, oraz do aktywnego udziału w życiu społecznym pokolenia otwartego na świat. Wprawdzie zagadnienia te posiadają bogatą literaturę przedmiotu, to jednak omówienie początkowej fazy istnienia skautingu i harcerstwa było konieczne dla ukazania pełnego obrazu tej organizacji młodzieżowej. Kolejne dwa rozdziały – III i IV – obejmują lata 1918–1926 i 1926–1939. Pierwsze stawiały harcerstwo w obliczu walk o uzyskanie pełnej niepodległości. Wówczas ważyły się losy Polski, wobec których młode pokolenie nie mogło być obojętne. To właśnie Orleńta Lwowskie stały się szkołą czynnego (aktywnego) patriotyzmu i źródłem wartości moralnych godnych naśladowania. Zupełnie odmienne założenia pedagogiki harcerskiej pojawiły się po 1926 r., kiedy to dokonał się przewrót majowy, a wraz z nim podstawy wychowania harcerskiego. W okresie panowania endecji naczelną wartością był naród, zaś w okresie drugim – państwo. Stąd zróżnicowane treści i sposoby oddziaływania wychowawczego. Autor dowodzi, że system wychowania harcerskiego posiadał nie tylko podłoże pedagogiczne, ale też polityczne, co nie zawsze było uwzględniane w tego typu badaniach. W rozdziale V został podjęty problem treści historycznych i ich znaczenie w procesie wychowania. Autor podejmuje tu próbę odpowiedzi na następujące pytania: jaki był zakres wykorzystywanych treści historycznych? jakie fakty historyczne stanowiły podstawę wychowania harcerskiego? jakie były kryteria doboru tych treści? jaką funkcję pełniły treści historyczne w procesie wychowania skautowym i harcerskim? Logicznym następstwem prowadzonych analiz było pytanie o sposoby realizacji treści programowych. Zagadnienia te zostały omówione w rozdziałach VI i VII. Dzięki dużemu wysiłkowi badawczemu udało się Autorowi zgromadzić bogaty materiał ukazujący różnorodne metody i formy pracy harcerskiej, takie jak: recepcja źródeł historycznych, aktywne formy o charakterze działań społecznie pożytecznych, działalność artystyczna harcerzy, udział w różnorodnych uroczystościach i formach artystycznego przekazu, wycieczki i obozy harcerskie, gawędy i pieśń

harcerska. Interesującą częścią ostatniego rozdziału są biografie wybranych patronów drużyn skautowych i harcerskich, wokół których prowadzona była działalność wychowawcza. Został również zamieszczony bogaty zbiór literatury harcerskiej, zgromadzonej na drodze kwerendy bibliotecznej, ale też dzięki licznym wywiadom z rodzinami przedwojennych harcerzy.

Monografia A. Krzanowskiego o polskim harcerstwie w latach 1911–1939 charakteryzuje się bogactwem problemów ujętych w sposób syntetyczny na szerokim tle stosunków społeczno-politycznych i pedagogicznych. Z tych doświadczeń gromadzonych przez kolejne pokolenia działaczy harcerskich powstała pedagogika harcerska, której współtwórcą był Aleksander Kamiński – przedstawiciel nauk pedagogicznych. Należy podkreślić, że recenzowana publikacja nie jest wyłącznie historią polskiego harcerstwa, lecz również inspiracją do dalszego doskonalenia pracy wychowawczej z młodzieżą działającą w drużynach harcerskich.

ANDRZEJ MEISSNER
ORCID: 0000-0002-9949-4420